

sához is hozzátartozik, mert vele fedezi fel az egyénben a típusost, a jelenségekben a lényegét, ahogyan ennek szükségét a művészetéről vallott felfogásunk ma is hangsúlyozza.

Leonardo da Vinci gondolata azonban aktuális annak hangoztatása miatt is, hogy

az elmélet és gyakorlat közt mindig szoros kapcsolatnak kell fennállania, hogy e kettő közül szükségyszerűen az elmélet játsza a vezetőszerepet, de hogy az elmélelmek okvetlenül gyakorlatba kell torkolnia, hogy benne a maga igazolását megvalósítsa.

KOLTAY-KASTNER JENŐ

A makói múzeum József Attila-kéziratai

1.

József Attila halála óta, de különösen a főlzabadulás utáni években hatalmas irodalma támadt a József Attila életével, költészetével foglalkozó kutatásnak.¹ Miután a főlzabadulás József Attila költészetének szabad érvényesülését is meghozta, egyre-másra kerültek elő az eddig ismeretlen verskéziratok, töredékek, közölt versek eredeti kéziratos változatai, s egyéb dokumentumok, melyek a munkásosztály és az egész nemzet nagy költőjének, a klasszikussá vált József Attilának életét és költészetét új oldalakról világították meg. E kutatások tették lehetővé József Attila legutóbbi, 1950-ben megjelent összes verseit tartalmazó kötet megjelenését, amely — bár hiányai, hibái vannak² — máig a legjobb kiadása József Attila költeményeinek. Most készül — tudunkkal — József Attila műveinek kritikai kiadása, amely költői fejlődésének, versei tárgyi és eszmei magyarázatának alapvető kézikönyvéül ígérkezik. Éppen ez a készülő kritikai kiadás teszi szükségessé, hogy közreadjuk mindazt, amit József Attila ismeretlen vagy elfelejtett verseiről, illetőleg ismert verseinek szövegváltozatairól tudunk, hiszen az e téren közölt legkisebb adalékok is hasznosak lehetnek József Attila életműve egészének szempontjából.

József Attila makói éveinek pályakezdésében betöltött szerepéről egykori magyar tanárának, Galamb Ödönnek visszaemlékezései³ adtak képet az életrajzi irodalom, s így főként nővérének művében közölt adatok⁴ mellett. Már Galamb Ödön könyvében közzétett Szabolcsi Gábor néhány addig ismeretlen József Attila-verset a költő Makón rejtőző kézírataiból. Később Scheiber Sándor — aki már előbb is közölt ismeretlen verseket József Attilától⁵ — tett közzé a makói kéziratokból néhányat.⁶ E közlésében Scheiber Sándor a további kutatások megkönnyítése végett föl is sorolja, hol vannak még Makón — föltehetően — József Attila-kéziratok.

A makói múzeum, mely József Attila nevét viseli, föladatának tekinti, hogy a Makón, Szegeden és Hódmezővásárhelyen még mindig rejtőző kéziratokat, leveleket és más dokumentumokat összegyűjtse.⁷ Ezek földérítésére a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja nyilvántartási osztályának munkatársa, Keleti István 1951. november 6—8. között helyszíni kutatást végzett, s igyekezett földéríteni a kallódó vagy lappangó József Attila-kéziratokat. A munkájáról szóló jelentés birtokában, valamint Scheiber Sándor és Szabolcsi Gábor útmuta-

¹ Vö. Kozocsa Sándor: A magyar irodalom bibliográfiája 1945—1949. Bp. 1950. 110—116. 1. és Kozocsa Sándor: A magyar irodalom bibliográfiája 1950. Bp. 1951. 30—31. 1.

² Vö. a vitát róla: Csillag, 1950. 32:54—55. 1. és 33:62—63. 1.

³ Galamb Ödön: Makói évek (József Attila élete nyomában I.) Bp. 1941.

⁴ József Jolán: József Attila. 3. kiad. Bp. 1947.

⁵ Scheiber Sándor: József Attila nyolc ismeretlen verse. Budapest, 1946: 357—361. 1.

⁶ Scheiber Sándor: József Attila kiadatlan makói költeményeiből. Bp. 1946. (Különnyomat a Magyarok 1946. évi novemberi számából.)

⁷ Péter László: József Attila kézíratait, emléktárgyait gyűjti a makói múzeum. Viharsarok, 1952. március 30.

tása alapján e sorok írója folytatta a kéziratok föl kutatására és megszerzésére irányuló munkát. Ennek során a makói múzeum József Attila-émlékiállítására céljára a múzeum Saitos Valériától és dr. Árva Józsefné Espersit Cacától jelentős kéziratok és egyéb letétanyagot kapott. Minthogy az anyag értéke több, mint érdekes kiállítási emléktárgy, szükségesnek tartom közvételüket, hogy a készülő kritikai kiadás még fölhasználhassa a szövegváltozatok tanulságait. Nem célo, hogy akár csak a múzeum birtokában lévő kéziratok teljes szövegkritikai elemzését adjam a különféle helyeken megjelent változatok sorozatának vizsgálatával, s ezért csupán a legutóbbi, Kardos László gondozásában megjelent kiadással vetem össze a kéziratok adatait. A többi a szövegkritikai kiadás készítőinek föladata.

2.

A makói múzeum József Attila-kéziratai között van egy vonalozott iskolai füzetlapra írt verscím-jegyzék, József Attila kezeírásával. Hogy a jegyzék egy tervezett kötet verseinek egybeállítására akart-e lenni, vagy csupán József Attila a maga számára írta össze verseit azért, hogy emlékezzék, hova küldte őket, nem tudhatom. Mindenesetre értékes, mert hírt ad jónéhány máig ismeretlen — s talán már végkép el is pusztult — József Attila-vers létéről. Egyebek közt itt találjuk a nemrég közzétett *Petőfi tüze* c. jelentős és jellemző költeményt is,⁸ valamint két másik közölt, de elfeledett József Attila-verset. Ezek közül az egyiket, a *Lányszezség dícsérete* című Szabolcsi Gábor kéziratból mint ismeretlent közölte,⁹ s ezt vette át a Kardos-féle kiadás¹⁰ is. A másik ugyan csak közölt vers mindeddig elkerülte kutatóink figyelmét, s így hiányzik összes verseinek valamennyi kiadásából. Minthogy a *Lányszezség dícsérete* kéziratának három példánya van meg a makói múzeum anyagában, ezzel később, a kéziratok ismertetése során foglalkozom. Itt most csak a másik elfeledett verset közlöm, mely a csupán három számban megjelent érdekes szegedi folyóiratban, a *Csöndben* jelent meg. A *Csönd Vér* György és Fodor István kezdeményéből született 1923 januárjában, s kiadója az első József Attila-kötetek kiadója, Koroknay István volt. Az elfeledett folyóirat — melybe Móra Ferenc és Juhász Gyula is írt — januári száma közölte először¹¹ az *Önarchép* és a *Komor búcsúzás* c. verseket, amelyek ugyancsak kívül maradtak József Attila maga-összeállította kötetein. A márciusi szám közölte a *Lányszezség dícsérete* című verset,¹² s a februári ezt a tízsoros kis költeményt.¹³

Szerelmes kiszólás

Kegyetlen bánat marja meg szívét,
Mosolygó, mély szemét apassza, törje.
Dús bronzhaját a vágy cibálja szét,
Lelekét sorvasztó forráság gyötörje.
Ajkat a kín harapja össze, még
Imás, ku'csolt kezét is ejtse ölbel
Magányos éj gázo'ja át eszt
És jajgató szere'mi örületben
Az én nevem síkítsa vad beszéd:
Ó, hívjon akkor, hívjon akkor, engem!

JÓZSEF ATTILA

⁸ *Waldapfel József*: Irodalomtörténet, 1949:161. és 340. l.

⁹ *Szabolcsi Gábor*: József Attila kiadatlan verseiből. Irodalomtörténet, 1949: 340—342 l.

¹⁰ *József Attila* összes verse. Sajtó alá rendezte: *Kardos László*, Bp. Révai-kiadás, 1950. 352. l.

¹¹ *Csönd*, 1923, január, 14. l.

¹² Uo. március, 40. l.

¹³ Uo. február, 24. l.

3.

A verscímjegyzék a következő versek címeiből áll, melléírva — ugyancsak József Attila kezével — hogy hol közölték őket:

1. Keserű nekifoházkodás
2. Névnapi dícséret — Nyugat
3. Foházkodó ének — „
4. Szerelmes kiszólás + Csönd
5. Istenjárás
6. Tanu'mányfej —
7. Vers a szemédről —
8. Szerelmes vers
9. Megsemmisülés vágya —
10. Komor búcsúzás + Csönd
11. Önarckép + „
12. A füst + Szépség koldusa
13. Bús énekhívás + „ „
14. Távoli ének —
15. Egyéütelelőds vágya —
16. Aratás előtt —
17. Kép a túlkörben —
18. Ad sidera
19. Profétárok! —
20. Petőfi tüze
21. A hátrak —
22. Egy asszony s egy leány —
23. Éjjel — Nyugat
24. Asszonyvárás holdfényes szobor mellett —
Nyugat
25. Ének 1923-ban —
26. Sacri'egium — Nyugat
27. Hűség —
28. Ember is, magvár, magam is —
29. Lánvszépség dícsérete — Csönd
30. Akkor
31. Templom: hu'a: rózsza —
32. Tavasz! lahda'áték —
33. Űtrahívás — Nyugat
34. Kalózkapitány indu'óia —
35. Mintha szerelmes béka... —

A címek után tett gondolatjeleknek, és az ezek merőleges áthúzásából keletkező keresztteknek jelentése előttem nem világos, azonban idővel kiderülhet. A jegyzék hátulján elmosódott gyorsírással szöveg — a sorokból kitűnően vers — van, de megfejtésem nem sikerült.

4.

Két levél is van a múzeum gyűjteményében. Mindkettőt dr. Árva Józsefné bocsátotta rendelkezésünkre. Egyik a szegedi Feketesas-utcat ábrázoló képeslap, 1924. november 24-i postai bélyegzővel, a következő címmel és szöveggel:

Esperst

Makó

Kedves János Bácsi, a papírt megrendeltük. Nem 8, hanem csak 1 és ¼ millió. Ha van va'ami pénz, akkor azt János Bácsi azonnal küldje el, mert szükség van rá. várjuk a papírt. Esetleg Galambnak átadni.

Sok üléssel

Attila.

A lap Esperst Jánoshoz íródott, bizonyára a *Nem én kiáltok* c. kötet papírjának ügyében. Ugyancsak Esperst hagyatékából való a következő, a *Csönd* valamelyik szerkesztőjéhez vagy a kiadóhoz írott levele, melyet az *Éjjel* című verse gépirata hátuljára ceruzával írt.

Kedves Mester,
bocsánat a késedelemért, hogy csak most küldöm ezt a két verset. Ha lehet, hát használják föl.

A laptól mindenki „el van ragadtatva“, különösen a kiállítás, azonban az összeállítás is kivívta a hozzáértő emberek tetszését. Azonban mindenki drágálja.

A lapokat leadtam, a p'akátokat elhelyeztem.

A versekért méltó díjat — vagy semmit se kérek, mert vagy bírnak [ez a szó átír egy olvashatatlan másikat, me' még folytatódik: b. én] fizetni vagy nem. Ha nem, akkor semmit se adjanak. És ez tőlem nem áldozatkészség — ennyivel tartozom maguknak.

További utasítást kérek — ha használhatnak. Mindjárt, hogy megérkeztem irtam a Csüendről a Frissbe — de csak annyit, hogy megjelent és a tartalmát, meg, hogy mennyibe kerül. Ha megtudom szerezní c'küldöm.

Ha Mester parancso'ja a bőrkabátot kipróbálni, elküldöm, lega'ább sze'lőzködni egy kicsit és nem fog' al el helyet. A portót fe'ezzük. U. i. a tavaszig még lehet hideg, —

Sok me'eg üdvözléteket küldök és a Mama kezét is csókolom.

23. II. 10.

József Attila

5.

A múzeum anyagában két — tudtommal eddig még közöletlen — József Attila vers kézirata van.

Az első dr. Árva Józsefnétől való. Egy postai számlakivonat hátuljára tinta-ceruzával írta József Attila a következő, cím nélküli verset:

Be jó az éjben bátran menni,
Be jó az éjben egyedül lenni.
Bús tavasz éjjel
Borúsán bolyongni szerte széjjel,

Ha a Ho'd szunnyad s szel'ő se rebben
Virágok nyílnak, c'feledetten.
Tűzcs, tűskés rózsák
Ölelik a Fő'd takaróját,

Elhaló hársfák titkos zenéje
(Ez éj a le'kem örökös éje)
Hűs tavasz éjjel
Sirat Valakit bús szeszé'lyel:

Messze vidéken — ismerős tájon
Éjjel bo'yongok. Senki se szánjon!
Hisz ez az én kertem
S ezért kell bűnhödnöm, mert mertem,
[Ez a sor álhúzza, s kijavítva a következőre:]
S bűnhödnöm kell, mert nagyot mer'ém.

Belépni mertem, szétnézni benne:
Fenséges Szépség ha ott benne lenne!
Sze'ld, csöndes éjjel,
Bolyongok benne szerte-széjjel.
1921. nov. 26.

JÓZSEF ATTILA

A dekadens pesszimizmus utánérzéseivel átszőtt vers — József Attila legelső verseinek egyike lehet — néhány sorában klasszikusan érezteti meg a költő tragikus sorsát. A másik költemény — mely Saitos Valéria féltve őrzött tulajdona — ugyanaznap íródott, mint a Scheiber Sándor-közölte bevezetővers *A Kozmosz énekéhez*.

Pünkösöd előtt

Szent, éhes le'kem, pünkösöd ünnepére,
Mint jóllakott tűzok, magadba hullva
Feled, hogy bűszke, forró szárnyadat
Cibálja, tépi vétek irigy ujjá.

Hlszen tudod már mi a Végtelesség:
A Végtelesség az a magyar bánat
S hiába vergődz ha ó haltyúként,
Szomorúbb lélek búsul majd utánad.

Ha idejöttél, tündökölj s dalolj csak,
E végtelen vízen büszkébben ússzál
S csudáljanak, hogy méltóbban repül
Zilált szárnyad az égi Szirlusznál.

Szent vagy s ha mégis lenyílaz az Éhség,
Mint vadudat rozsdás vessző halálja,
Ne sírj, da'old el híres éneked,
Hogy nyögve várjanak újabb csodára!

Makó, 1923. május 18.

JÓZSEF ATTILA

6.

A kézirati anyag öt verse szó szerint megegyezik a Kardos-féle kiadás szövegeivel, illetőleg a másutt megjelent szöveggözlésekkel.

1. *Megfáradt ember.* Ez a vers a *Nem én kiáltok* és a *Nincsen apám, se anyám* c. kötetekben is szerepel. Kevés különbség van köztük: az első közlés — amint a kézirat is — minden sort nagybetűvel kezd, a második sorban *hazafele* szerepel a későbbi *hazafelé* helyett, s a negyedik sorban *szívem* hosszú í-vel íródik. A Kardos-féle kiadás a későbbi közlésmódot vette át. Hiányzik minden közlésből a dedikáció: *Saitos Gyula bátyámnak, legelső és legkedvesebb szerkesztőmnnek ajánlom ezt a verset.* Az ugyancsak múzeumi letétként kezemben lévő, Saitos Valéria tulajdonát képező *Nem én kiáltok* kötet példányában József Attila tintával beírta a *Megfáradt ember* címe alá a dedikáció rövid formáját: *Saitos Gyula bátyámnak.* A kötet elé pedig a következő dedikációt írta: *Saitos Gyula bátyámnak, legelső első [így!] szerkesztőmnnek, hogy még jobban szeressük egymást, hogy a mellünkre dobott tankeket [így!] leemeljék egymásról pillantásaink: Tegyük, hogy álmodhassunk, ha a füvek szívünkben üdvözlök testvéreiket.* Makón, 1925. febr. 5. József Attila.

2. *Sírdomb a hegycsúcson. (A holtan megbántott Adyé).* Három receptlap hátuljára írta az egyes versszakokat tintával.

3. *Az örök Polyphemos. Szonett a nyelvedről.* Ceruzával odavetett írás. Scheiber Sándor pontos szöveghűséggel közölte,¹⁴ így közlését mellőzöm, bár a Kardos-féle kiadás még nem vette be az összes versek közé.

4. *Távoli ének.* Ív papíron lila betűkkel írt gépirat, József Attila aláírásával. Árva Józsefné szerint József Attila ezt és az ilyen formájú többi versét édesapja ügyvédi írodájának írógépjén gépejtette: többnyire emlékezetből diktálta gépbe verseit. A vers keletkezése: *Makón, 1923. jan. végén,*

5. *Földmadár.* Gépirat. Keltezés: *Bpest, 1923. dec. 23,*

7.

A kézirati anyag java már ismert versek szövegváltozata. Ezek a versek a következők:

1. *Éjjel.* Gépirat. A fönti levél ennek a hátuljára íródott. Szó szerint megegyezik a közölttel, csak az 5. versszak első sorában van *báronyhaja* a kötetekben megjelent *sötét haja* helyett. Az utolsó versszak második sorában a kéziratban is és a *Nem én kiáltok* kötetben is az *eső* szó a népi ejtés szerint két s-sel. szerepel: *esső.* A népi ejtés szerint való írás József Attila első költői korszakában tudatos, s bár költeményeinek későbbi kiadásáiban az ilyen alakok

¹⁴ Scheiber Sándor: József Attila ismeretlen verse. Az örök Polyphemos. Népszava, 1947. február 2.

irodalmi nyelvüre finomodtak, nem tudom, hogy ez József Attila keze munkája, vagy inkább megnemértő kiadók „javításának” következménye. Az *Éhség* 3. versszakában például az *idő* szó a népnyelv törvénye szerint *üdő* alakban fordul elő, s nem ok nélkül. Ebben a versben ugyanis nemcsak a sorok rímelnek, de a szonett törvényei szerint az egymásután következő versszakok első sorai is! A két utolsó versszak tehát így:

Most nem törődnek semmit az üdővel
Egészséges, még jó parasztüdővel

Egyébként sem véletlen az *üdő* alkalmazása. Ez a vers — tárgya után ítélve — nyilván kiszombori élmény szülötte, s ott, a cséplőmunkások közt hallhatta a szegedvidéki nyelvjárás szerint ejtett szót, hisz a cséplőgép körül sokat beszélnék az *üdőről*: ha esik, megáll a gép. A Polyphémoszról írott versben egyenesen *ö-ző* alakot használ *megette* (er hat gegessen) helyett, hogy rímeljen a rákövetkező *mögötte* (hinter) szóval. A *Lányszépség dicsérete* három változatában egyaránt *csudál* van, így szerepel a *Csend* közlésében is, helytelen tehát Szabolcsi Gábor közlésében — és nyomában Kardos Lászlóéban — a *csodál*. S még a költő későbbi műveinél is érezhető a hajlam a népnyelvi változat előnybe részesítésére: a *Hazám* kéziratában *lelkem sikoltva felriad* szerepelt, de ezt átírta *fölriad*-ra. Nem tudni, miért szerepel a mostani kiadásokban *megriad*? A költő javította volna később ismét ki? Lehetséges, de mindenesetre figyelemreméltó a fentebbi néhány eset — melyeknek számát alaposabb összevetésekkel bizonyára még szaporítani lehetne — s arra int, hogy a kritikai kiadásnak ebből a szempontból is hiteles szöveget kell nyújtania, s hűnek kell lennie József Attila eredeti írásmódjához.

2. **Karácsony.** Tépett cédulán, ceruzával, cím nélkül. Az ismerttől a 3. sor-tól kezdődően a következőképpen tér el:

A lombok meghaltak, de megszületett Jézus.
Az ember magvető hitéről
Komolyan gondolkodnak a földek.
Az utcák biztos szeretettel
Betlehemeseket vezetnek,
Varjak ü'nek az ágakon
Szívek pihennek a kereszten
És Krisztus rügyező ágakkal
Lángot rak a fázó homlokok mögött.

Csak a szomorú szeretet latolgatja,
Hogy jó most, ahol nem vágta ablakot,
E nélkül is befűl az emberektől;
De hová teszik majd a muskátlikat?

3. **Nyár volt.** Kis papírlapra, tintával, cím nélkül. Az utolsó két sor itteni változata:

És előjön és megigéz,
Ha napcsókjaink arra zengenek.

4. **Mindent hagyok.** Több számozott papírlapból állott, de csak az első került meg. A hasonló címmel közölt versnek első két versszaka van rajta a következő változatban:

Mindent hagyok. Nem igaz a víz,
Mint inni szoktak, nem igaz a fény.
Nagy útra itt a sötét csomagol.
Villámokból font kerítés tövébe
Ma lefekszem a szívem közepébe,
Egész nyáj leszek benne. Megmaradt,
Nekem maradt meg az egész akol.

Hittem, hogy a hitványabb én vagyok,
 Akin az idő csak tovább fut át
 És úgy magasztaltam a minden embert,
 Mint akinek,
 Csak magyarázták a megvolt csudát.

5. Tanulmány-fej. Gépirat. A cím kötőjellel. Változatok:

1. versszak: 4. sor: *Sok alkohol áll színes üvegekkel.*
2. versszak 1 sor: *Egy férfi benn ül s nagy, vörös kezekkel,*
4. sor: *Szederjes arc; se vén, se ifjú ember.*

Az utolsó két sor: *Véres kövén a Mámor tántorog.*

Csak ül. S az arcán bárgyú lomhaság van.

A vers keltezése: *Makó, 1922. nov. végén.* József Attila vagy Espersit János még ráírta: *Mgj [Megjelent]: Makói Friss Újság 1922. karácsonyi számában.*

6. Asszonyvárás holdfényes szobor mellett. Gépirat. Csak a vers címe változat a közölthöz képest. Keltezés: *Makó, 1923. febr. 19.*

7. Ünarckép. Gépirat. Ebben nagy betűkkel szerepel a *Gond* és a *Vágy-hegylánc*. Keltezés: *Szeged, 1923. január 5.*

8. Komor búcsúzás. Gépirat. Keltezés: *Szeged, 1923. jan. 8.*

9. Sacrilegium. Gépirat. Változások:

1. versszak 2 sorában: *sátános borok*

1. versszak 4. sorban: *ölelni-vágyva*

2. versszak 1. sorában: *Megremeg a Gyermekek is karában*

2. versszak 3. sor: *A súlyos távotól őrlve vágyam*

2. versszak 4. sor: *En Asszonyom, feléd úgy tántorog.*

Az utolsó sor végén fölkiáltójel van. Keltezés: *Makó, 1923. febr. 29.* Espersit írásával: *Megjelent a Nyugat XVI. évf. 8. számában 1923. ápr. 16-án.*

10. Hűség. Gépirat. Az 1. és 2. versszak első soraiban *holt leány* van, amint a Kardos-félében is már. A Bálint György-féle kiadásban értelmetlenül *holdleány* szerepelt. E hibának valószínűleg a *Nem én kiáltok* kiadás volt az oka, ahol sajtóhibaként a 2. versszakban a *hold leány* szerepelt. Keltezés: *Makó, 1923. febr. 29.*

11. Kövek. Gépirat. Változatok:

6. sor: *S mint én tinéktek, nem fájóbb nekem*

8. sor: *Nem szól, vagy nagyon magasból beszél,*

9. sor: *Nyugodt hangja nem hallik, ha leér,*

10. sor: *Vagy tén ti vagytok súlyos szavai?*

23. sorban: *Napokat szülő barlanghegyek*

12. Lányszépség dícsérete. Gépirat három példányban. Az egyik példányon csak a vers első része van rajta. Szabolcsi Gábor — szóbeli közlése szerint — nem ezekről, hanem egy negyedik, kézzel írt példányról másolta és közölte a verset. A címbe nem *leány*, hanem *lány* szerepel, mind a három változatban egyaránt. A 2. versszakban mindhárom változatban *megcsudál* van. A Szabolcsi Gábor-féle közlés és nyomában Kardos László kihagyott egy versszakot, mely a mostani 2. és 3. versszak között szerepel, mind a három változatban és a *Csöndben* közölt formában is:

Ki trónusán a nemlátottat várja,
 Hódol neked művészek büszke álma,
 Pedig ha'kan szó'sz s mégis általa
 Ledől a közöny Jerichó-fala!...

A *Csöndben* megjelent szöveg és egyik gépelt változat szerint a mostani 3. versszak első sora így hangzik:

Igen, tán így, de szebben, lelkesebben,

A másik gépelt kéziratban tintával ki van javítva, s a harmadikban már géppel is így szerepel:

Igen, tán így. De szebben, lelkesebben,

Ugyane versszak utolsó sorában a mostani közlések értelmetlen *erő* szava helyett valamennyi változatban *erdő* szerepel:

Ha körülötte az erdő kigyúl,

A mostani 4. versszakban mindhárom változat érdekesen tér el egymástól az utolsó sorban. Az egyik: *halkan hinti*, másik: *szórva halkan*, a harmadik: *szórva hinti*. Az egyik változatban a II. rész fölé zárójelben *Ajánlás helyett* jelzés olvasható. Mindhárom változat kelte: *Makón, 1923. március 1.* A nyomtatásban közölt változat is, a három gépelt változat is a cím után zárójelben föltünteteti a dedikációt: *Espersit Cacának.*

13. Lázadó szentek. Gépirat. Együtt szerepel a következő verssel, így kelte vele együtt: *Makón, 1924. jan. 28.* Változatok:

A mostani 3. és 4. versszak között van a következő szakasz:

Csak a jókat veszem föl bárkámba,
Gonoszokat nem veszek bárkámba.

A 6. versszak így:

Csak bennem legyen gonoszság helyettük,
Dicsőségre én égjek helyettük.

S az utolsó versszak:

S gyógyíthatót én meggyógyítok újra;
De halottakat nem keltek föl újra.

Az utolsó sorban is figyelmet érdemel a Kardos-féle kiadásban szereplő *fel* mellett a *föl* változat.

14. A villámok szeretője. Gépirat. Az előző verssel egy íven. A kelet ez alá van írva. A címben határozott névelő van. A 2. sorban *pap-csibész* szerepel, kötőjellel, nem pedig kötőszóval. A 4. sorban *kenyérhéját van*. Az utolsó sor így hangzik:

Boldogan sir az ömlő fellegekben.

15. Vers a szemedről. Gépirat. A Kardos-féle kiadásban régebről ismert változata van csak meg, bár ezt Scheiber Sándor 1946-ban — valószínűleg erről a példányról — már közölte.¹⁵ Két helyesbítés azonban szükséges: a 2. sorban nem *halkan*, hanem *halkal* van, s a kelet nem 1922. dec. 28, hanem 29. Egyébként szerepel a hely is: *Bpst.*

16. Névnapi dicséret. Gépirat. A 3. versszak itt így hangzik:

Istentől ragadott bronzkoszorú hajad,
Orcád lent a Pokol dúis tüze érlelé,
É'ő kebled a szép gyöngye japáni nipp,
Krisztust vesztené el bokád.

Keltezés: *Kiszombor, 1922. júl.* Espersit megjegyzése: *Megjelent a Nyugat XVI. évf. 8. számában 1923. ápr. 16-án.*

17. Miért mondot'ál rosszat nekem? Gépirat. Változat csak annyi, hogy a 10. sorban *zsenge felhők* helyett *bárányszerű felhők* szerepelnek. Keltezése: *Makón, 1924. jan. 23.*

¹⁵ Scheiber Sándor: József Attila kiadatlan makói költeményeiből, 4. 1.

18. ... És keressük az igazságot. Gépirat. A cím előtt három pont van. Előtte áthúzva a régi, első cím: *Hej, haj, mégis*. Változat csak annyi, hogy a 2. és az utolsó előtti második sorban *Hej haj* szerepel *Sej haj* helyett. Keltezése: *Makó, 1924. jan. 4.*

8.

Mindezek a változatok, valamint az egyes versek keltének adatai minden bizonnyal hasznos adalékokat nyújtanak József Attila költői fejlődésének alaposabb megismeréséhez. Ezért tartottuk szükségének közreadásukat.

PÉTER LASZLÓ

Három makói fiatal

Három fiatal három rövid írását olvastuk. Ezek az írások semmiképpen sem elegetek arra, hogy íróluk jövőjét illetően véleményi mondjunk. Ha ezt megtennénk, úgy jóslatokba kellene bocsátkozni, ami esetleg káros hatással lenne a fiatalok újabb írásaira. Egy-egy írásból még nem lehet azoknak képességeit megismerni. De mindenesetre találhatunk benne olyan sorokat és gondolatokat, amelyekből lehet következtetni, találkozzunk-e írójukkal a jövőben vagy sem. A három makói fiatal: Zsilkó Matildi „A tavasz tüzeben” című novellája, Vajda Ferenc „Vasbetonszerelés” című elbeszélése, Hankó János „Feltörtük már a holt ugart” című verse, — olyan írások, amelyek megérdemlik, hogy figyelmünket szenteljünk rájuk.

Fiatal, kezdő írók írásai ezek, amelyek magukon viselik az első írásokra jellemző tapogatólázásokat. De találkozzunk ezekben az írásokban igazán szép és kifejező sorokkal is. Nem akarunk jósolni, de hisszük, nem tévedünk akkor, ha írók tehetségére következtetünk ezekből.

Hankó János verse: „Feltörtük már a holt ugart” képeiben sok helyen Adyra emlékeztet, (ÓRIÁS PIROSLÓ SZÍV, burjánzó melankólia stb.) Találunk azonban olyan részeket is a versben, amelyekből Hankó hangját érezzük:

... Bár hirdették a nép nevét,
Ha fellángolt az eszmeiűz, —
Dózsák, Petőfik vére folyt,
S villogtatta szent fegyve ét
Az igazság, mely multat űz...
Ez ujjongó csodás világ
Béke-émlelőn serken nagygyá.
Oh tavaszunk szép hírnöke
Vörös színű csóó virág,
Tedd nyarunk még boldogabbá!

Némelykor a rímekkel is vannak bajok. (Szívnek — jövőnknek, született — te emelt.) A vers mégis megragad bennünket nemcsak azért, mert írójának kétségtelen jó forma- és rimuszérzéke van, hanem azért is, mert szép és őszinte írás.

Zsilkó Matildi: „Tavasz tüzeben” című novellája sok helyen modoros, némely he-

lyen pedig a brosrák hangjára emlékeztet. Egy fiatal DISZ vezetővel ismerkedtet meg bennünket, aki eltántorodik a közös-ségtől, de a közönség visszavezeti őt a helyes útra. Erénye ennek a novellának az a gondosan felépített folyamatosság, amely érzékelteti velünk alakjainak eleven voltát és fejlődését. Nagyon helyesen látja meg Zsilkó a DISZ jelentőségét és szerepét az iskola életében. A novella témaválasztása is szerencsés, több ilyen elbeszéléssre, ifjúsági regényre lenne szükségünk. Az az érzésünk, hogy a novella második része nyugodtan elmaradhatott volna, az első rész egész történetet ad.

Vajda Ferenc: „Vasbetonszerelés” című elbeszélését érezzük a legizmosabbnak a három írás közül. Tartalma közvetlen élmény és ezt a közvetlenséget érezzük. — egy-két kivételtől eltekintve — az utolsó sorig. Egy nyári szünidő történetét mondja el, amelynek folyamán kialakul előttünk tanuló fiatalságunk nagyszerű és vidám arcúata. Komoly tehetség jelei mutatkoznak abban, hogy a történet folyamán, amikor a szereplőket elkapja a szocialista munkaverseny láza, Vajda nem komolykodik, és írása nem válik cikkszerűvé, hanem megőrzi az elbeszélés elején felvett derűs és közvetlen hangot. Kívánnivaló talán csak az elbeszélés befejezése hogy maga után, túlságosan váratlanul ér a hirtelen befejezés. A tő ténét megérdemelne, hogy Vajda komolyabban foglalkozzon vele és esetleg egy nagyobb lélegzetű munkában dolgozza fel.

A három fiatal írása a makói Szántó Kovács János gimnázium irodalmi pályázatán díjat nyert s a fiatal szerzőket az írószövetség szegedi csoportja is könyvtálatomban részesítette. A makói gimnázium irodalmi kezdeményezései, és a május 10-én meg-endezt „Móricz Zsigmond emlékest” azt bizonyítja, hogy Makón is bontakozóban van az irodalmi élet.

A három makói fiatal írásait figyelemmel kísérjük és hisszük, hogy már a közel jövőben találkozzunk velük a Tiszatáj hasábjain.

BARICZ OTTÓ